

LUNDS
UNIVERSITET

Tvång i barnets intresse

En kvalitativ innehållsanalys av vilken innebörd barnets bästa har tillskrivits när det gäller tvångsomhändertagande av barn och unga

Melinda Asplund

Avdelningen för Mänskliga rättigheter

Historiska institutionen

MMSG31

Vårterminen 2019

Handledare: Olof Beckman och Fredrika Larsson

Omfång: 12 722 ord

Abstract

Barnets rättsliga status som minderårig är en unik sådan i bemärkelsen att andra har befogenheter att utöva tvångsmedel på dem alldeles oavsett deras samtycke, och på grundval av vad någon annan säger är bäst för dem. Dessa befogenheter regleras i Socialtjänstlag (2001:453), SoL, och Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, och där en gemensam grundläggande princip för beslutsfattande är den om barnets bästa. Syftet med den här uppsatsen är att undersöka vilken innebörd barnets bästa har tillskrivits i propositionerna till SoL och LVU. För att svara på frågeställningen har en kvalitativ innehållsanalys gjorts av de två propositionerna där ett induktivt tillvägagångssätt i analysen har plockat ut det innehåll som kan generera en förklaring på vad som enligt regeringen är det bästa för ett barn och hur detta ska förverkligas. Anna Singers teori om att det föreligger ett kluvet synsätt på barn och deras rättsliga ställning är det teoretiska perspektivet som intas i analysen och som sedan appliceras på studiens resultat. Resultatet av analysen är att vad som enligt regeringen innebär ett barns bästa i och med ett tvångsomhändertagande är att ett barn har särskilda behov som behöver tillgodoses, skyddas och säkerställas av en vuxen och att det är vuxna som fattar det slutgiltiga beslutet om huruvida ett barn ska vårdas och vart det ska vistas. I vissa fall innebär barnets bästa också att det själv får bestämma om sina personliga förhållanden alternativt bör höras på beroende av barnets mognad och ålder.

Nyckelord: Barnets bästa, Tvångsomhändertagande, Proposition 1989/90:28, Proposition 2000/01:80, Socialtjänstlag (2001:453), Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, Barnrätt, Föräldrarätt.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Problemformulering, syfte och frågeställning.....	5
1.2 Primärmaterial och avgränsningar.....	6
2. Bakgrund till SoL, LVU och principen om barnets bästa	7
3. Tidigare forskning	10
4. Teori och metod	15
4.1 Teori.....	15
4.3 Metod.....	18
5. Analys av propositionerna till LVU och SoL	22
5.1 Proposition 1989/90:28.....	22
5.1.1 Barnets bästa och barnets intresse.....	22
5.1.2 Tvång och samtycke.....	25
5.2 Proposition 2000/01:80.....	29
5.2.1 Barnets bästa och barnets intresse.....	29
5.2.2 Tvång och samtycke.....	31
6. Resultat och diskussion	33
Referenser	38

1. Inledning

Barnets rättsliga status som minderårig är en unik sådan i bemärkelsen att andra har befogenheter att utöva tvångsmedel på dem alldeles oavsett deras samtycke, och på grundval av vad någon annan säger är bäst för dem. När denna befogenhet annars är berättigad är i situationer då en person till exempel är medvetslös eller lider av en psykisk sjukdom och måste hamna under någon annans makt att fatta ett beslut som rör deras situation och framtid.¹ Socialtjänsten är den myndighet i Sverige som besitter befogenheter att utöva tvångsmedel på barn och unga som riskerar att fara illa. Ett sådant ingripande innebär ett frihetsberövande för individen, något som inskränker en av de mest grundläggande fri- och rättigheterna, erkända i regeringsformen såväl som i folkrätten.² Lagstiftning som reglerar befogenheter för när beslut kan fattas å barns vägnar är Socialtjänstlag (2001:453), SoL, och lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, där en gemensam grundläggande princip för beslutsfattande är den om barnets bästa. Principen om barnets bästa grundar sig i FN:s konvention om barnets rättigheter, och uttrycks i svensk lagstiftning som något som ska tas hänsyn till eller vara avgörande för ett beslut som rör barn. Principen är omdiskuterad och omstridd då den bland annat anses odefinierad och för att tillåta en bred tolkning. I beslut som rör barn är barnets bästa även något som inte alltid anses förverkligas, vilket är ett problem vars bakomliggande orsaker är intressant att undersöka närmre. Det kommer i den här studien att göras genom en kvalitativ innehållsanalys av propositionerna till SoL och LVU.

Det teoretiska perspektivet som kommer ligga till grund för analysen är Anna Singers teori om att det i svensk rätt råder ett klivet synsätt på barnet och dess rättsliga ställning vilket har betydelse för hur barnets bästa ska förstås. Analysen syftar därför till att uppnå en förståelse för vilken syn på barnet som lagts till grund för bestämmandet av innebörden av barnets bästa i propositionerna.

¹ Eekelaar, John, "The interests of the child and the child's wishes: The role of dynamic self-determinism", *International Journal of Law and the Family* 8, (1994), 42-61, s. 43

² Lerwall, Lotta, "Tvångsvård", i Lerwall, Lotta (red.), *Makt, myndighet, människa: En bok i speciell förvaltningsrätt*, Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala 2014, s. 169-170

1.1 Problemformulering, syfte och frågeställning

Att för socialtjänsten överväga utefter SoL och LVU huruvida ett tvångsingripande och därmed frihetsberövande ska ske är en grannliga uppgift. Det innebär ett övervägande av flera element, är en svår balansgång och inte alltid något som ligger i varken barnets eller föräldrarnas intresse. En av förutsättningarna för att socialtjänsten ska besluta om tvångsomhändertagande är att barnet inte samtycker till frivillig vård; vården är alltså något som kommer att tillämpas mot barnets vilja med motiveringen att det är för hans eller hennes bästa.³ Att tvångsomhänderta ett barn innebär också en intervention i barnets privatliv såväl som i familjens. Emellanåt hamnar barnets och föräldrarnas rättigheter i konflikt och tidigare forskning på området visar att det svenska rättssystemet tenderar att när detta sker åsidosätta det tidigare till fördel för det senare, något som vidare kommer att redogöras för i avsnitt 3.⁴ Här uppstår två funderingar: Hur kan ett beslut vara det bästa för ett barn när det baseras på tvång och är tvärtemot det som barnet samtycker till, och hur säkerställer rättssystemet att det faktiskt är barnets bästa som förverkligas när föräldrarnas rättigheter hamnar i konflikt med barnets?

I och med denna problematik är det från ett människorättsligt perspektiv intressant att undersöka hur de tvångsbefogenheter som en svensk myndighet besitter att omhänderta ett barn har resonerats kring och konstruerats för att förverkliga principen om barnets bästa vilket i sin tur har en extremt ingripande verkan på barn. Syftet med den här studien är att undersöka vilket synsätt på barnet som föreligger i propositionerna till SoL och LVU och därmed vilken innebörd barnets bästa har tillskrivits. Mycket kritik har sedan lång tid tillbaka riktats åt socialtjänstens arbete gällande att fatta beslut som är det bästa för barnet i fråga, men det är trots allt lagstiftningen som ligger till grund för de beslut som myndigheterna fattar. Därför ämnar den här studien att identifiera potentiella problem i hur lagen från början är menad att realisera principen om barnet bästa, med andra ord hur regeringen har resonerat kring vad barnets bästa innebär och hur detta är tänkt att uppnås.

³ Lerwall, ”Tvångsvård”, i Lerwall, (red.), 2014, s. 169-170

⁴ Leviner, Pernilla, “Child protection under Swedish law—legal duality and uncertainty”, *European Journal of Social Work* (EUR J SOC WORK), May 2014; 17(2): 206-220; Heimer, M, Näsman, E, Palme, J, ”Vulnerable children's rights to participation, protection, and provision: The process of defining the problem in Swedish child and family welfare”, *Child & Family Social Work*, Dec 7, 2017

Detta kommer att besvaras med hjälp av följande frågeställning:

Vilken innebörd har barnets bästa tillskrivits i propositionerna till SoL och LVU när det kommer till tvångsomhändertagande av barn?

1.2 Primärmaterial och avgränsningar

För att svara på frågeställningen kommer två material att undersökas. Dels är det förarbetet till LVU, proposition 1989/90:28, och dels förarbetet till SoL, proposition 2000/01:80. En proposition utgör regeringens förslag till riksdagen gällande förslag på ny lag eller ändringar av redan gällande lagar. De är för riksdagen relevant arbetsmaterial som utgångspunkt för riksdagsbeslut i lagstiftningsfrågor. I en proposition resonerar regeringen ofta kring hur lagen bör vara utformad, på vilket sätt och varför, och är därför relevant för den här studien då den utgör ett lämpligt föremål att undersöka för att ta reda på vilken innebörd barnets bästa tillskrivits när lagen har utformats och konstruerats för att förverkliga principen. Anledningen till att två propositioner ligger till grund för den här undersökningen är för att SoL och LVU båda två behandlar men framförallt kompletterar varandra i regleringen om tvångsomhändertagande av barn och unga. Skillnaden mellan när SoL gäller och när LVU gäller är gränsen mellan samtycke och tvång där LVU närmre reglerar förutsättningarna och formerna av tvångsåtgärder, och en betydelsefull likhet de delar är den grundläggande principen om barnets bästa; detta kommer förklaras närmre i avsnitt 2. Syftet är alltså inte att göra en jämförelse mellan dessa två, utan de används för att deras respektive bestämmelser kompletterar varandra. Med andra ord kommer två propositioner som rör tvång, samtycke och barnets bästa att undersökas eftersom det förhoppningsvis kommer att generera ett mer omfattande resultat.

Proposition 1989/90:28 är 168 sidor, och proposition 2000/01:80 är 180 sidor, vilket betyder att primärmaterialiet för den här studiens omfattning är mycket rikligt och kommer därför inte att analyseras i detalj. En passande avgränsning är därför att de delar av materialet som kommer undersökas är sådana som är av relevans för studiens syfte – helt enkelt sådant som är nödvändigt för att svara på frågeställningen. För att detta ska utföras konsekvent kommer en innehållsanalys att utgöra undersökningens metodologiska grund där vissa begrepp och dess kontext är intressanta att analysera närmre med hjälp av det teoretiska perspektivet. Vilka

dessa begrepp är och på vilket sätt de i sin tur sållar ut det material i propositionerna som inte är av relevans för studiens syfte förklaras utförligt i avsnitt 4.2.

2. Bakgrund till SoL, LVU och principen om barnets bästa

Här kommer bakgrunden till SoL och LVU presenteras, förhållandet mellan dem, förutsättningar för tvångsomhändertagande samt principen om barnets bästa utifrån lagarna.

Rötterna till Socialtjänstlag (2001:453) finner vi i den svenska fattigvården. I det socialpolitiska trygghetssystemet beskrivs SoL vanligtvis som det yttersta skyddsnetet. När rätten till bistånd övervägs riktas insatser inom socialtjänsten utifrån en individuell behovsprövning. SoL är i sin karaktär inte lika konkret som annan lagstiftning. Beslutsfattaren har tillgång till en större frihet i tillämpningen och att ta större hänsyn till den enskilde, och detta anses ge den enskilde större möjlighet att faktiskt få den hjälp som han eller hon vill och behöver. 2002 trädde SoL ikraft och har ändrats flera gånger sedan dess på grund av att lagkonstruktionen har fått kritik för att innehålla en blandning av olika bestämmelser som gör beslutsfattandet otydligt, det handlar om bestämmelser som reglerar kommunernas skyldigheter samt bestämmelser som uttrycker särskilda rättigheter för den enskilde. Ändringarna har resulterat i skärpningar och förtydliganden i kraven på den enskilde, och större delen av ändringarna har underbyggts med syftet att stöd och skydd för barn som far illa eller riskerar att fara illa behöver stärkas.⁵

Två av socialtjänstens grundläggande principer som nämns i 1 kap. 1 § SoL är att den enskilde har rätt till *självbestämmande* och att socialtjänsten ska respektera den enskildes *integritet*. Detta betyder bland annat att den enskilde erhåller rätt att avbryta en utredning och avböja socialtjänstens hjälp och insatser, vilket innebär en frivillighetsprincip från vilken undantag kan göras när det handlar om föreliggande förutsättningar för ett tvångsingripande

⁵ Hollander, "Socialtjänst", i Lerwall, (red.), 2014, s. 110-111

enligt LVU.⁶ I socialtjänsten är frivillighet (till hjälp och vård) alltså en grundprincip, men det finns också undantag då socialtjänsten anser sig berättigad att med tvång ingripa för att skydda den enskilde eller andra i dennes omgivning. I en kommun och över alla som befinner sig där har socialtjänsten det yttersta ansvaret, och särskilt över vissa grupper, bland annat barn och unga. Ansvaret över barn och unga innebär att i vissa fall ansöka om vård utan samtycke för dem i enlighet med LVU. Att vårda en individ utan dennes samtycke innebär rättighetsinskränkningar av sådana som anges i regeringsformen och Europakonventionen (1994:1219) där det handlar om bland annat frihetsberövande och rätt till rörelsefrihet och familjeliv.⁷

Gällande när det anses berättigat att vårda en individ utan dennes samtycke är något som det inte råder fullständig enighet om. Förutsättningarna för att tvångsvård ska tillgripas enligt LVU är att barnet inte samtycker till vård, och att vårdbehovet därmed inte kan tillgodoses på annan väg. Fram till dess att barnet fyllt 15 år väger vårdnadshavarens samtycke till vård tungt, men om barnet är 15 eller över och motsätter sig vård kan den inte ges inom ramen för socialtjänstlagen, som nämns i 1 § LVU.⁸ En annan förutsättning är att ett vårdbehov krävs då det till följd av omständigheter föreligger ”en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas” som anges i 2 eller 3 §§ LVU; § 2 gäller när det beror på *förhållandet i hemmet*, de så kallade miljöfallen, och § 3 på barnets *eget beteende*, som kallas beteendefallen. Miljöfallen handlar om yttre omständigheter som kan skada barnet, till exempel brister i omsorgen, otillbörligt utnyttjande eller fysisk och psykisk misshandel. Beteendefallen handlar om att den unges beteende är självskadligt, det kan gälla till exempel missbruk eller brottslig verksamhet.⁹

I 1 kap. 1 § SoL och 1 § LVU regleras principen om barnets bästa. Bestämmelsen är tänkt att anpassas efter FN:s barnkonvention artikel 3: ”Barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör barn”.¹⁰ Syftet är också att barnets ställning inom socialtjänsten ska stärkas. Enligt propositionen till SoL ska ett beslut grundas på bedömningen av vad som är

⁶ Hollander, ”Socialtjänst”, i Lerwall, (red.), 2014, s. 112-113

⁷ Lerwall, Lotta, ”Tvångsvård”, i Lerwall, Lotta (red.), *Makt, myndighet, människa: En bok i speciell förvaltningsrätt*, Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala 2014, s. 169-170

⁸ Lerwall, ”Tvångsvård”, i Lerwall, (red.), *Makt, myndighet, människa: En bok i speciell förvaltningsrätt*, 2014, s. 172-173

⁹ Lerwall, ”Tvångsvård”, i Lerwall, (red.), 2014, s. 177-178

¹⁰ Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter, UNICEF Sverige, Stockholm, 2009

bäst för barnet i fråga vilket innefattar en avvägning och analys av vilken lösning som är mest optimal. Barnet har rätt att artikulera sin egen vilja och dennes åsikt tillskrivs betydelse efter barnets mognad och ålder. Vad som är bäst för barnet i fråga behöver dock inte vara avgörande för ett beslut som fattas enligt SoL, men det ska tas hänsyn till och utredas. Däremot innebär ett beslut enligt SoL gällande åtgärder som rör *vård och behandlingsinsatser* att barnets bästa ska vara avgörande. När det gäller LVU ska barnets bästa vara avgörande i *alla* beslut. Vad som faktiskt är barnets bästa och hur det ska tolkas är en vanligt förekommande fråga. Hur som helst fattas det slutgiltiga beslutet som rör barn och unga alltid av en vuxen.¹¹

¹¹ Hollander, ”Socialtjänst”, i Lerwall, (red.), 2014, s. 114-115

3. Tidigare forskning

Forskningsfältet kring tvångsomhändertagande av barn och unga är stort. Med anledning av den här undersökningens syfte att ta reda på vilken innebörd barnets bästa har tillskrivits när det kommer till tvångsomhändertagande kommer den forskning som här lyfts fram vara inriktad på huruvida barnets bästa realiseras eller inte när tvångsomhändertagande utförs sett utifrån svensk lagstiftning, socialtjänstens arbete och barnets egna upplevelser; det är någonstans i luckorna mellan dessa tre som den här studien är tänkt att placeras. Således kommer först forskning gällande svensk lagstiftning på området presenteras, sedan hur LVU-processen upplevs från socialsekreterarens perspektiv och till sist barnets perspektiv.

Lagstiftningen – rättsliga dilemman

Konflikten mellan rätten till privat- och familjeliv och barnets rätt till skydd är ett globalt dilemma som inte sällan skrivs och debatteras om från flera olika perspektiv. Forskning publicerat på området som är värt att nämna för den här studiens syfte är bland annat Pernilla Leviners artikel *Child protection under Swedish law—legal duality and uncertainty*, samt *Vulnerable children's rights to participation, protection, and provision: The process of defining the problem in Swedish child and family welfare* skriven av Maria Heimer, Elisabet Näsman och Joakim Palme. I båda tidskrifterna undersöks det skydd som erbjuds barn av sociala tjänster och det svenska rättssystemet. Gemensamt, som är av intresse för den här undersökningen, kommer de fram till att ett stort föräldra- och familjefokus föreligger i svensk rätt och att barn inte får det stöd och skydd de har rätt till. Sverige har fått kritik från FN för att lagstiftningen inte ligger i linje med bestämmelserna i Barnkonventionen, och att detta stora föräldrafokus bland annat är en del av problemet i implementeringen av barnkonventionen.¹²

¹² Leviner, Pernilla, "Child protection under Swedish law—legal duality and uncertainty", *European Journal of Social Work* (EUR J SOC WORK), May 2014; 17(2): 206-220; Heimer, M, Näsman, E, Palme, J, "Vulnerable children's rights to participation, protection, and provision: The process of defining the problem in Swedish child and family welfare", *Child & Family Social Work*, Dec 7, 2017

Mer specifikt undersöker Leviner de rättsliga dilemman som utgör hinder när myndigheter ska ingripa vilket resulterar i ett bristande barnskydd. När barn far illa är det myndigheterna som har ansvar för barns säkerhet, och skyddssystemet som lagen utgör där barns rättigheter är erkända och nedskrivna (SoL, LVU och Föräldrabalken) har reformerats genom åren. Reformerna har däremot inte förändrat faktumet att de ansvariga myndigheterna gång på gång blir kritiserade för att ibland inte göra tillräckligt när ett barn farit illa, och ibland för att göra för mycket och intervensera i familjens privatliv. Men Leviner menar att det också kan argumenteras för att en lag inte är bättre än dess tillämpning, och att lagstiftaren därför borde hållas ansvarig till större del när ett ingripande går fel till.¹³ Det svenska rättssystemet är utformat på så sätt att det föreligger ett familjestödande tillvägagångssätt, där störst fokus ligger på familjerelationer, och risksituationer betraktas mer som ett resultat av dysfunktionella relationer snarare än direkt skadligt beteende från föräldrarna. Centralt i ett sådant system är att förändringsarbetet riktar sig till att uppnå konsensus i familjen, istället för att till exempel betona individuella rättigheter och fokusera på barns skydd från misshandel och vanskötsel som utgör kärnan i rättssystem i till exempel USA, Storbritannien och Australien. Riskerna med ett system av det tidigare slaget är att barns intressen tenderar att åsidosättas föräldrarnas, vilket Leviner pekar ut som problemet i Sverige.¹⁴

Det kan alltså konstateras att den svenska barnskyddslagstiftningen är en kritiserad sådan. Leviner lyfter fram kritik som bland annat har kommit från FN:s barnrättskommitté. I kommitténs rekommendationer från 2009 kritiseras svensk lagstiftning för att det kvarstår en hög andel misshandel och vanskötsel av barn, och att de som utsätts för våld inom familjen inte får tillräcklig hjälp och assistans. Kommittén pekade också på den höga siffran barn som tas ifrån deras familjer varje år. Detta indikerar på att Sverige, trots höga ambitioner när det kommer till välfärd för familjer och barn, inte tillräckligt följer de förpliktelser som finns i barnkonventionen.¹⁵

De rättsliga dilemman och utmaningar som Leviner menar att det svenska rättssystemet med dess familjestödande inriktning möter handlar till stor del om en rättsosäkerhet som grundar sig i breda och vaga bestämmelser och beskrivningar i lagarna som inte kompletteras med några förtydliganden i propositionerna. Det förordningarna efterlämnar när det kommer till

¹³ Leviner, "Child protection under Swedish law—legal duality and uncertainty", 2014, s. 207

¹⁴ Leviner, 2014, s. 210

¹⁵ Leviner, 2014, s. 210

tvångsomhändertagande är en gråzon mellan frivillighet och tvång, vilket innebär att socialtjänsten tillåts ett brett spektrum av tolkningar gällande hur och när tvång ska övervägas.¹⁶ Andra oklarheter handlar om att principen om barnets bästa, som uttryckt i Barnkonventionen, inte är definierat, samt vilken betydelse ett barns bästa och behov av skydd bör ges när barnets rätt hamnar i konflikt med andra rättigheter, som då rätten till privatliv och familjeliv. Att principen är odefinierad betyder att alternativ som kanske helt strider mot det som egentligen är för barnets bästa ändå kan motiveras utifrån det.¹⁷

Heimer, Näsman och Palme problematiserar som nämnt också det svenska rättssystemets omfattande föräldrafokus men undersöker närmre hur barns deltagande och inflytande i mål och tvister påverkar hur väl utfallet matchar barnets faktiska behov.¹⁸ Författarna till artikeln har analyserat den process som sker i utredningar om barn som befinner sig i riskzonen att fara illa, och resultatet visar att barnets röst i artikulerandet av problemet tenderar att tystas ner när föräldrarna förklarar situationen på ett annorlunda sätt. Men när barnet ges utrymme att uttrycka deras syn på problemet och sin situation så visar det sig att detta påverkar utformningen av det skydd och de bestämmelser som de sociala tjänsterna erbjuder; det finns ett starkt positivt samband mellan att barnet deltar i att artikulera problemet och att de välfärdstjänster som erbjuds barnet väl matchar det barnet behöver för att må bra. Författarna argumenterar därför för att det finns goda anledningar att skifta de sociala tjänsternas fokus mot ett ökad barnfokus, vilket involverar att betrakta barnet som den primära klienten och som rättighetsinnehavare.¹⁹

Socialsekreteraren i LVU-processen

Innan en process om tvångsomhändertagande enligt LVU sätts i rullning är socialsekreteraren aktören som bedömer om en sådan ska ske. För den här studien är det därför relevant att lyfta fram tidigare forskning på hur socialsekreterare själva upplever bedömningsfasen när ett barn ska tvångsomhändertas. Någon som forskat på området är bland annat Lina Ponnert i hennes avhandling *Mellan klient och rättssystem - Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv*. Ponnert lyfter bland annat fram att ett avgörande om

¹⁶ Leviner, 2014, s. 216

¹⁷ Leviner, 2014, s. 215

¹⁸ Heimer, M, Näsman, E, Palme, J, "Vulnerable children's rights to participation, protection, and provision: The process of defining the problem in Swedish child and family welfare", 2017

¹⁹ Heimer, M, Näsman, E, Palme, J, 2017, s. 322

tvångsvård är förenat med en stor osäkerhet då det rent juridiskt handlar om motstridiga normer som möts; å ena sidan den grundläggande frivillighetsprincipen i det sociala arbetet enligt SoL och å andra sidan LVU med tvång som åtgärd när det är nödvändigt. Själva uttryckte socialsekreterarna att tvångsvård undviks så långt som möjligt eftersom det innebär en traumatisk separation mellan barn och föräldrar, då ett beslut enligt LVU innebär en avvikelse från denna annars relationsorienterade hållning där barnet ska tas hand om av någon annan än föräldrarna. Ponnerts forskning visade också att socialsekreterare har en bristande tilltro till den vård som erbjuds barnet på familjehem och ungdomsinstitutioner som bidrar till än med osäkerhet när tvångsomhändertagande övervägs.²⁰

Vidare menar Ponnert att vad som också avgör om en process enligt LVU startar har att göra med vilka tankar socialsekreteraren har om vad som är mest lämpligt att göra i enlighet med barnets bästa. Att fatta beslut baserat på vad som är barnets bästa ska vara vägledande enligt LVU, även fast själva innebörden av uttrycket ”barnets bästa” inte är närmre preciserat i LVU. På så sätt gör socialsekreteraren en subjektiv bedömning i beslutandet om vad barnets bästa är.²¹ Men ett beslut om tvångsvård är också en följd av socialsekreterarens uppfattning om rättssystemets krav. En bedömning av vad som är för barnets bästa ska kombineras med tillräckliga bevis för att barnet behöver tvångsomhändertas. Det innebär att även fast socialsekreteraren har en moralisk övertygelse om att barnet behöver tvångsomhändertas så behöver ibland en bevisbörda ”inväntas” för att beslutet faktiskt ska verkställas.²²

Barnet i LVU-processen

Ingrid Claezon har i *Tvångsomhändertaganden: Ur tonåringars, anhörigas och socialsekreterares perspektiv* redogjort för LVU-processen ur, som titeln nämner, tre olika perspektiv, bland annat när det kommer till hur ungdomar upplever mötet med socialtjänsten och samhällets interventioner.²³ Något som Claezon lyfter fram som är gemensamt för ungdomarna i deras upplevelser är att en social intervention är något orättvist, något de ”drabbas av”. Även fast några av ungdomarna berättar om positiva upplevelser av

²⁰ Ponnert, Lina, 2007, *Mellan klient och rättssystem - Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv*, Lunds universitet, Socialhögskolan, s. 200

²¹ Ponnert, 2007, *Mellan klient och rättssystem - Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv*, s. 201

²² Ponnert, 2007, s. 193-194

²³ Claezon, Ingrid, 2004, *Tvångsomhändertaganden: Ur tonåringars, anhörigas och socialsekreterares perspektiv*, Mareld, Smedjebacken

socialtjänsten, att de upplevt sig sedda och värda att bli lyssnade på så är en gemensam kritik från majoriteten att de upplever att socialtjänsten misstagit sig i sitt beslut, att de fått en placering som kunde varit av bättre form, att socialtjänsten vägrat lyssna på och haft felaktiga föreställningar om dem. Nödvändiga förutsättningar för ett lyckat socialt arbete enligt ungdomarna själva är att de ska känna tillit till sin socialarbetare, som ska visa engagemang och lyssna på vad barnet har att säga om sig själv och sin situation så att ett förtroende mellan dem skapas. Claezon nämner utöver sin egen undersökning en rapport från socialtjänsten i Helsingborg där gemensamt för ungdomarna i studien är att de alla värderar socialsekreterarens lyssnande högt, och att deras hopp om att bli förstådda ökar bara socialsekreteraren tar sig tid att lyssna på dem.²⁴

²⁴ Claezon, 2004, *Tvångsomhändertaganden: Ur tonåringars, anhörigas och socialsekreterares perspektiv*, s. 77-81

4. Teori och Metod

I det här avsnittet presenteras undersökningens teoretiska perspektiv och metodologiska grund. Teorin presenteras först och fungerar som det perspektiv som kommer att intas i undersökningens analys samt som en förklaringsmodell som appliceras på resultatet. Därefter presenteras och motiveras metoden och på vilket sätt den kommer att användas i analysen.

4.1 Teori

Det teoretiska perspektivet för undersökningen baseras på Anna Singers idé om att det i svensk rätt råder en kluven syn på barnet och dess rättsliga ställning. I *Föräldraskap i rättslig belysning* studerar Anna Singer, professor i civilrätt vid Uppsala universitet, barnets bästa i relation till föräldralagstiftningen. Det hon lyfter fram som kommer användas som förhållningssätt i denna undersökning är dels att det föreligger en kluven bild av barn – en självbestämmande individ, men samtidigt i behov av samhällets skydd – som genomsyrar svensk lagstiftning, samt att barnets bästa i och med detta saknar en bestämd innebörd och betydelse.²⁵

Enligt Singer är synen på barnet och innebörden av barnets bästa tidsbundet.²⁶ Till exempel genomsyrades vårdnadstvister förr av ett synsätt på barn som föräldrarnas ”ägodelar”, en syn som man i lagstiftningen senare frigjorde sig ifrån och som utvecklades till ett synsätt som i större grad behandlade barnet som en självständig individ vid sidan av sina vårdnadshavare.²⁷ I och med denna förskjutning i synsättet på barn i rättsliga sammanhang där de tillerkändes ett större mått av självbestämmande ändrades också innebörden av vad som anses är bäst för barnet. Enligt Singer är således samhällets syn på barnet flytande och därmed varierar innebörden av barnets bästa med tiden. Detta är inget kontroversiellt menar hon, men däremot så blir konsekvensen av att barnets bästa är tidsbundet att det blir besvärligt att precisera dess innebörd. Barnets bästa behöver istället bli föremål för kontinuerlig omprövning men detta är inget som uppmärksammas särskilt i svensk rätt enligt Singer.²⁸

²⁵ Singer, Anna, 2000, *Föräldraskap i rättslig belysning*, Iustus Förlag. 573 pp. Uppsala

²⁶ Singer, 2000, *Föräldraskap i rättslig belysning*, s. 87-88

²⁷ Singer, 2000, s. 77-80

²⁸ Singer, 2000, s. 87-88

Singer menar att det i svensk rätt hänvisas till barnets bästa som om det vore en målsättning vars innebörd redan är fastslagen, men att det i själva verket används olika betydelser av barnets bästa i olika sammanhang. Anledningen är enligt henne frånvaron av en enhetlig syn på barnet och dess vilja, där det i svensk rätt har skett en förskjutning från vad hon kallar ett *behovsorienterat synsätt* på barn till ett mer *kompetensorienterat synsätt*. Ett behovsorienterat synsätt på barn genomsyrar sedan länge svensk lagstiftning och innebär att barnet är i behov av samhällets skydd, och det är de vuxna i barnets närhet samt domstolen som fastställer barnets behov och hur dessa ska tillgodoses. Ett kompetensorienterat synsätt på barn däremot medför en autonom syn på barnet där det ska ges möjlighet att bestämma själv hur de egna behoven ska tillgodoses, i synnerhet äldre barn. Singer menar att det kompetensorienterade synsättet har fått genomslag i svensk rätt på senare tid till följd av att Sverige har ratificerat Barnkonventionen, där individens rättigheter betonas framför kollektivets. Konventionens artikel 12, som handlar om att barn ska ha rätt att vara med och bestämma i frågor som rör dem, motiverar FN:s barnkommitté med att ”målet är ett samhälle med vuxna som ser barnet som en samhällsmedborgare med kompetens och kunskap”. Detta speglar en syn som kan beskrivas som ett kompetensorienterat synsätt på barn. Singer menar att det behovsorienterade synsättet och det kompetensorienterade synsättet kommer till uttryck ofta utan inbördes rangordning, och bidrar alltså till en kluven bild av barn och barnets rättsliga ställning.²⁹

Singer skriver i *Föräldraskap i rättslig belysning* också att det generellt råder en syn på individen som självbestämmande eller autonom när det kommer till betoningen av rättigheter. En sådan syn på rättigheter och individen torde kunna betraktas som fundamental men när det handlar om barns rättigheter tycks vissa problem uppstå. Barn i rättslig mening enligt det behovsorienterade synsättet kännetecknas av det faktum att de per automatik inte är eller inte ska vara självbestämmande. Utifrån detta skulle man kunna dra slutsatsen att barn inte har rättigheter, eftersom de inte anses besitta den förmåga som ses som en förutsättning för att tillerkännas rättigheter – att själva kunna välja och fatta beslut.

En rättighet kan inte utövas av någon för någon annans räkning, utan det är just människans förmåga till beslut som skyddas genom rättigheter. Eftersom barn med detta synsätt inte kan ha rättigheter, måste barnets behov och intressen tillgodoses av någon annan, i första hand barnets

²⁹ Singer, 2000, s. 94

föräldrar.³⁰

Detta speglar det behovsorienterade synsättet som råder när det gäller barn. Mot detta kan ställas det kompetensorienterade synsättet som tvärtemot det som traditionellt tillskrivits barn menar att de har stor förmåga att fatta beslut för sin egen del. Enligt det kompetensorienterade synsättet kan barn med andra ord ha rättigheter.³¹

Å ena sidan anses barn ha rättigheter och barn beskrivs i viss utsträckning som självbestämmande individer eller individer som borde ges ett större mått av självbestämmande och en rätt att kräva att vissa intressen tillgodoses. Å andra sidan framställs barn som just barn utan möjlighet och förmåga till egen bestämmanderätt och därför i behov av att vuxna bestämmer för dem, med beaktande av barnens särskilda behov.³²

Singer menar med detta att det i svensk rätt råder ett till synes kluvet synsätt på barn och om barns vilja ska få inflytande eller inte när det ska fattas beslut å barns vägnar. Barnets bästa saknar då en bestämd innebörd och vad som egentligen är bäst för barn blir otydligt när beslut ska fattas.

Den centrala problematiken när det kommer till barnets bästa som Singer sätter fingret på är att det inte finns någon bestämd innebörd för begreppet. Det rådande synsättet på barnet blir istället betydelsefull för hur barnets bästa ska förstås. I den här undersökningens analys kommer därför det kompetensorienterade och det behovsorienterade synsättet att fungera som perspektiv för att avgöra vilken syn på barnet som föreligger i propositionerna och därmed vilken innebörd barnets bästa har tillskrivits. På så sätt kommer undersökningens syfte att uppnås och frågeställningen besvaras. De två synsätten kommer sedan även att appliceras som förklaringsmodell på analysens resultat som stöd för att göra värderingar utifrån.

Centralt i Singers diskussion är vikten av tid – barnets bästa ges olika innebörd beroende av under vilken tid det aktualiseras. I den här undersökningen kommer ingen större vikt att läggas på vid vilken tid propositionerna skrivits och hur detta kan ha påverkat innebörden av barnets bästa, utan istället som nämnt vilket synsätt på barnet som lagts till grund för bestämmandet av innebörden av barnets bästa.

³⁰ Singer, 2000, s. 96

³¹ Singer, 2000, s. 96

³² Singer, 2000, s. 97

4.2 Metod

För att analysera propositionerna kommer en kvalitativ innehållsanalys användas. Det är en samhällsvetenskaplig metod som tillåter forskaren att beakta både det manifesta och det latent innehåll i texter på ett systematiskt sätt. Det görs en skillnad på kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys. I kvantitativa undersökningar handlar det ofta om att kvantifiera innehållet i texter, med andra ord att räkna eller mäta förekomsten av vissa företeelser. Syftet med den här undersökningen är däremot att systematiskt beskriva innehållet i texten, och därför lämpar sig en kvalitativ innehållsanalys bättre; syftet är inte att räkna eller mäta något i propositionerna, utan snarare att göra mer utförliga beskrivningar och tolkningar av både det explicita och implicita innehållet. Propositionerna som utgör primärmaterialet kommer att analyseras genom att kategorisera innehållet i texterna och sedan tolkas detta med undersökningens teoretiska perspektiv. Att göra på detta vis bygger på att forskaren tolkar innehållet subjektivt, men tillämpar regler som man följer i kodningen.³³

När innehållsanalys utgör forskarens metod är det möjligt att göra en induktiv eller deduktiv sådan. En deduktiv innehållsanalys låter forskarens teoretiska perspektiv skapa teman och kategorier att dela in texten efter, och lämpar sig bra när rikligt med existerande teori finns på området. Ett induktivt tillvägagångssätt däremot undviker att använda sig av förbestämda teman och kategorier, och låter de istället utformas utifrån hur textinnehållet ser ut. På så sätt fördjupar sig forskaren i materialet för att möjliggöra nya insikter.³⁴ Den här studien kommer att ha en induktiv ansats; de texter som undersöks genererar själva kategorier som återspeglar innehållet på ett systematiskt sätt. Det teoretiska perspektivet för undersökningen kommer användas för att tolka och diskutera de resultat som visar sig ur materialet istället för att styra vilka kategorierna blir, vilket hade varit fallet om en deduktiv ansats hade valts. Det här tillvägagångssättet passar sig bäst både för materialet som undersöks och för vilket syfte som tilldelats Singers teori i undersökningen – istället för att den styr hur materialet ska delas in är det meningen att den fungerar som perspektiv och förklaringsmodell.

Det har först gjorts en grov genomläsning av materialet där vissa begrepp som anses

³³ Bergström, Göran & Boréus, Kristina, *Textens mening och makt*, Studentlitteratur, 2012, s. 50-52

³⁴ Hsieh, Hsiu-Fang & Shannon, Sarah E., 2005, "Three Approaches to Qualitative Content Analysis", *Qualitative Health Research*, vol. 15 issue 9, s.1277-1288, s. 1279

intressanta för att uppfylla syftet har sökts efter. Propositionerna innehåller mycket upprepningar, genomgång av tidigare gällande lagar eller gällande bestämmelser i överlappande lagar samt remissyttranden; mycket faller med andra ord utanför för vad som är relevant att undersöka för den här studiens syfte. Begrepp som är av intresse för studiens syfte vars kontexter har plockats ut och granskats inkluderar tvång- (till exempel tvångsomhändertagande, tvångsåtgärder, tvångsvård, och så vidare), samtycke, barnets bästa, barnets vilja och barnets intresse. Dessa kommer snart att motiveras ytterligare. Detta har genomförts för att få en övergripande bild över vad som kan vara meningsfullt och framförallt relevant att lyfta fram och analysera ur materialet. Detta fungerar även som en avgränsning av materialet då de begrepp som fångar upp det som är relevant för studiens syfte och frågeställning även sällar bort det i materialet som inte uppfyller dessa krav. De begrepp som plockar ut det relevanta kommer således att utgöra studiens kategorier. Syftet med kategoriseringen är att strukturera upp materialet med målet att finna ett mönster i hur regeringen resonerar kring barnets bästa i propositionerna. Dessa mönster kommer att tolkas och diskuteras med Singers teori vilket sedan kommer att utgöra studiens resultat.

Den ena kategorin är de träffar i propositionerna som finns på *barnets bästa* eftersom en innebörd av detta är vad som eftersöks. Med hänsyn till undersökningens teori och att denna dels ämnar förklara huruvida barnet är självbestämmande eller inte är även regeringens resonering kring inflytandet av barnets egen vilja relevant, därför undersöks också träffar på *barnets intresse* och *barnets vilja*. Eftersom att dessa begrepp ofta nämns i gemensamma kontexter i propositionerna hamnar de under samma kategori som kommer att kallas **Barnets bästa och barnets intresse**. Den andra kategorin är menad att fånga upp *tvångselementet* eftersom att jag är intresserad av hur regeringen resonerar kring hur barnets bästa ska säkerställas när ett *tvångsomhändertagande* görs. Eftersom antalet träffar på ord som innefattar 'tvång' (tvångsomhändertagande, tvångsåtgärder, tvångsvård, och så vidare), är mycket stort så begränsas den andra kategorin genom att endast omfatta de träffar som också innefattar *samtycke*, med anledning av att samtycke är en avgörande faktor i fråga om tvångsomhändertagande. Denna kategori kallas **Tvång och samtycke**. De två propositionerna kommer analyseras var för sig med hjälp av dessa två kategorier med avsikten att göra det mer tydligt för läsaren vilket innehåll som plockas ut från vilken proposition.

Det innehåll, alltså de kontexter i propositionerna med de nämnda begreppen som metodens kategorier genererar, kommer i analysen först att kort sammanfattas för att sedan tolkas med

Singers teori. Frågan som kommer att ställas innehållet i varje kategori är vilket synsätt på barnet – det kompetensorienterade eller det behovsorienterade synsättet – som kommer till uttryck i propositionen. För att avgöra om det är ett kompetens- eller behovsorienterat synsätt som föreligger i propositionerna behöver dessa koncept göras mätbara; alltså att dessa definieras så att det kan avgöras exakt vad i respektive kontext som tyder på det ena eller det andra synsättet. Detta kallas för en operationalisering.³⁵ Operationaliseringen baseras på det teoretiska perspektivet, med andra ord vad som enligt Singer karakteriserar respektive synsätt. Operationaliseringsprocessen ser ut på följande vis och demonstrerar hur synsätten kommer att mätas i propositionerna:

Fråga:

Vad visar på ett kompetensorienterat synsätt på barnet?

Teoretisk anknytning:

Barn har, liksom vuxna, en förmåga att själva uttrycka sin vilja såväl som en förmåga att bestämma i frågor som rör deras personliga förhållanden.³⁶

Barn har rätt att kräva att vissa intressen tillgodoses.³⁷

Fråga:

Vad visar på ett behovsorienterat synsätt på barnet?

Teoretisk anknytning:

Barn har behov, önskningar och rättigheter som behöver skyddas, tillvaratas och tillgodoses av vuxna, för barnet besitter inte förmåga att fatta beslut själv.³⁸

Vuxna bestämmer för barn med beaktande av barnens särskilda behov.

Barnet ska ges möjlighet att uttrycka sina önskningar och åsikter men om det barnet uttrycker är relevant för beslutet eller inte är det alltid en vuxen som avgör.

Att fatta beslut i frågor som rör ens personliga angelägenheter är något som barn varken kan eller ska ägna sig åt.³⁹

När synsättet på barnet har benämnt ut kommer det kunna avgöras i enlighet med Singers teori

³⁵ Beckman, Ludvig, *Grundbok i idéanalys, det kritiska studiet av politiska texter och idéer*, Santérus, 2005, s. 24

³⁶ Singer, 2000, s. 83

³⁷ Singer, 2000, s. 97

³⁸ Singer, 2000, s. 96

³⁹ Singer, 2000, s. 83

vilken innebörd som barnets bästa har tillskrivits i respektive kontexter. Varje kontext utgör därmed ett delresultat (Resultat 1, r1; Resultat 2, r2, och så vidare) som initialt var för sig kommer att framgå i analysen för att i avsnitt ”6. Resultat och diskussion” sedan summeras till ett sammanställt slutresultat. På det här sättet uppfylls undersökningens syfte och frågeställningen besvaras.

5. Analys av propositionerna till LVU och SoL

Analysen är i enlighet med metoden utformad på så sätt att två kategorier har skapats utifrån propositionernas innehåll och propositionerna kommer i detta avsnitt att examineras var för sig. Flera delresultat kommer sedan genereras utifrån detta vilket kommer sammanställas i avsnitt 6. Inledningsvis kommer förarbetet till LVU, proposition 1898/98:28 att analyseras. Kategori **Barnets bästa och barnets intresse** analyseras först till följd av kategori **Tvång och samtycke**. Detsamma gäller förarbetet till SoL, proposition 2000/01:80 som analyseras därefter.

5.1 Proposition 1989/90:28

5.1.1 Barnets bästa och barnets intresse

I regeringens förslag om en ny lag gällande vård av barn och unga nämns ”barnets bästa” på tre sidor och ”barnets intresse” på en sida.

[...] I 21 kap. föräldrabalken finns bestämmelser om verkställighet av domar eller beslut rörande vårdnad m.m. Där finns också en bestämmelse om att en vårdnadshavare kan begära att länsrätten, utan att det finns någon dom eller något beslut om det, förordnar att ett barn som vistas hos någon annan skall flyttas över till vårdnadshavaren. Har barnet fyllt 12 år får verkställighet inte ske mot dess vilja om inte länsrätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa. Samma är förhållandet om barnet inte har fyllt 12 år men nått en sådan mognad att barnets vilja ändå bör beaktas. Länsrätten kan vägra verkställighet, om det finns en risk som inte är ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas.⁴⁰

Den första träffen har att göra med en krock mellan bestämmelser i LVU och Föräldrabalken (FB). Regeringen föreslår att när flyttningsförbud enligt LVU föreligger så får inte åtgärder tas enligt 21 kap. FB som reglerar att ett barn kan överflyttas till vårdnadshavaren. Detta får inte beslutas om barnet fyllt 12 år och inte ger sitt samtycke, om det inte är så att länsrätten

⁴⁰ Prop. 1989/90:28, s. 86

anser det vara för barnets bästa. Om barnet inte fyllt 12 år men nått en sådan mognad så ska barnets vilja beaktas. Detta är även den enda träffen på ”barnets vilja” i dokumentet. Eftersom att verkställighet inte får ske mot barnets vilja skulle detta enligt Singer kunna ses som ett kompetensorienterat synsätt på barnet eftersom barnet i detta avseende själv kan uttrycka sin vilja att flyttas över till vårdnadshavaren och har därmed förmåga att bestämma i den här frågan som rör hens personliga förhållanden. Barnet ses besitta denna kompetens om hen är 12 år fyllda eller anses nått en sådan mognad. Samtidigt föreligger här också ett behovsorienterat synsätt på barnet eftersom att länsrätten kan verkställa flyttningen mot barnets vilja om det är nödvändigt med hänsyn till barnets bästa, alltså att barnet har möjlighet att uttrycka sin önskning men detta behöver inte vara relevant för det slutgiltiga utfallet, barnet har då alltså inte förmåga att fatta det här beslutet själv vare sig vilken ålder eller mognad barnet befinner sig i. Här förekommer därmed både det kompetensorienterade och det behovsorienterade synsättet samtidigt men där det senare till synes dominerar eftersom länsrätten i slutändan beslutar vad som är nödvändigt.

Resultat 1: Den syn på barnet som lagts till grund för bestämmandet av innebörden av barnets bästa här är dels ett kompetensorienterat synsätt eftersom att om barnet fyllt 12 år eller nått en sådan mognad själv har förmåga att bestämma vart hen ska vistas, och dels ett behovsorienterat synsätt eftersom länsrätten kan vägra ett sådant beslut för att skydda barnets hälsa. Vad som är bäst för ett barn enligt regeringen är därmed *att ett tillräckligt gammalt eller moget barn själv får besluta om vart det ska vistas samt att barnets hälsa ska säkerställas och skyddas av vuxna.*

[...] Mitt förslag: Offentligt biträde skall kunna förordnas också i mål om flyttningsförbud. Vad först gäller de s.k. miljöfallen är det barnets bästa som skall tillgodoses. Det är därmed enligt min uppfattning naturligt att barnet får ett offentligt biträde som bara ser till barnets behov. Ett offentligt biträde för vårdnadshavaren torde naturligen se det som sin uppgift att tillvarata föräldraintresset. Det finns därmed en risk - framför allt i den processuella delen - att ett gemensamt biträde framstår som en hjälp åt i första hand föräldrarna. Det torde ofta vara så att föräldrarnas intresse av att få behålla barnet inte sammanfaller med det som befins vara bäst för barnet. Ett offentligt biträde, som företräder både föräldrarna och barnet och som finner att barnets bästa kräver ett omhändertagande, hamnar därmed i en ohållbar lojalitetskonflikt som inte kan lösas på annat sätt än att ytterligare ett biträde förordnas.⁴¹

Den andra träffen på ”barnets bästa” har att göra med rättshjälp genom offentligt biträde i mål eller ärenden enligt LVU, som enligt regeringen också ska kunna förordnas när det gäller

⁴¹ Prop. 1989/90:28, s. 90-91

flyttningsförbud. Frågan som behandlas gäller om det behövs ett eller två biträden – ett gemensamt biträde till både vårdnadshavare och barn, eller ett biträde vardera i uppgift att förse rättshjälp. Barnets bästa ska tillgodoses när det gäller miljöfallen, alltså när yttre omständigheter riskerar orsaka att barnet far illa. Barnet borde därför få ett eget offentligt biträde som bara ser till barnets behov. Om det tilldelas ett gemensamt offentligt biträde riskerar det att framstå som hjälp åt föräldrarna i första hand, det som ligger i föräldrarnas intresse är inte alltid det som är bäst för barnet, menar regeringen. Här nämns också den enda träffen på ”barnets intresse” i propositionen.

Regeringens uppfattning om hur barnets bästa tillgodoses i miljöfallen är att barnet får ett eget offentligt biträde som bara ser till det barnets behov. Ett offentligt biträde utgör per definition en juridisk person som tillvaratar individens intressen i målet eller ärendet, men efter en närmre titt på regeringens begreppsanvändning i det här stycket framgår det att barnet ska få ett offentligt biträde som bara ser till barnets *behov*, till skillnad från det offentliga biträdet för vårdnadshavaren där biträdets uppgift är att tillvarata föräldrarnas *intresse*. Att barnet får ett eget biträde gör att barnet ges chans att få sina egna behov tillgodosedda och en chans att själv uttrycka sina åsikter, vilket å ena sidan skulle kunna betraktas som ett kompetensorienterat synsätt på barnet. Å andra sidan föreligger det inget i stycket som uttrycker att barnet har en egen vilja eller intressen, som till exempel föräldrarna, som barnet kan kräva ska tillgodoses. Betoningen ligger istället på barnets *behov* som behöver beaktas för att barnets bästa ska säkerställas. Därför skulle detta enligt Singer hamna under det behovsorienterade synsättet.

Resultat 2: Den syn på barnet som ligger till grund för bestämmandet av innebörden av barnets bästa här är ett behovsorienterat synsätt på barnet eftersom det betraktas ha särskilda behov som behöver tillgodoses av en vuxen. Vad som är bäst för ett barn enligt regeringen är *att ett barns behov tillgodoses av en vuxen*.

[...] 31 § Om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med ett flyttningsförbud eller ett tillfälligt flyttningsförbud, får socialnämnden besluta hur den unges umgänge med föräldrar eller andra som har vårdnaden om honom skall utövas. Bestämmelsen är ny. Den ger socialnämnden möjlighet att meddela de beslut i fråga om umgänget som kan behövas med hänsyn till barnets bästa under den tid ett flyttningsförbud eller ett tillfälligt sådant förbud pågår.⁴²

⁴² Prop. 1989/90:28, s. 122

Den tredje och sista träffen på ”barnets bästa” handlar i fråga om flyttningsförbud eller tillfälligt flyttningsförbud om hur barnets umgänge med vårdnadshavaren får utövas. Den nya lagen ger socialnämnden rätt att besluta i en sådan fråga, med hänsyn till barnets bästa. Barnets bästa anses säkerställas om socialnämnden har möjlighet att om det behövs kunna få besluta hur barnets umgänge med de som har vårdnaden om honom ska praktiseras. Barnet själv ska alltså inte ägna sig åt att själv besluta om detta, och därför visar detta på ett behovsorienterat synsätt på barnet.

Resultat 3: Den syn på barnet som ligger till grund för bestämmandet av innebörden av barnets bästa här är att barnet själv inte har förmåga att bestämma hur umgänget med sina vårdnadshavare ska utföras i fall av flyttningsförbud och detta speglar därför ett behovsorienterat synsätt. Vad som är bäst för ett barn enligt regeringen är således *att socialnämnden beslutar hur ett barns umgänge ska se ut.*

5.1.2 Tvång och samtycke

”Tvång-” och ”samtycke” hittades i gemensam kontext på sammanlagt 12 sidor. Nedan följer det som är av relevans för studiens syfte.

[...] Socialtjänstens inriktning på frivillighet har inneburit att tvångsåtgärder mot den enskilde skjutits i bakgrunden.

Det är emellertid uppenbart att samhället inte helt kan avvara möjligheter att vårda den enskilde utan hans samtycke. Samhället har t.ex. ett särskilt ansvar för barn och ungdomar. Inom socialtjänsten skall socialnämnden tillsammans med föräldrarna medverka till att de unga får trygga uppväxtförhållanden och i övrigt gynnsamma levnadsbetingelser. Socialnämnden kan oftast i frivilliga former ge föräldrar och barn det stöd och den hjälp som de behöver. Men kan samförstånd inte nås måste socialnämnden ha möjlighet att gå in vid sidan av föräldrarna och med sådana befogenheter att en ogynnsam utveckling för den unge kan förhindras. Behöver den unge samhällets bistånd men kan föräldrarnas och i vissa fall den unges medverkan inte erhållas måste det alltså ändå finnas en möjlighet att bereda den unge vård. Huvudprincipen i socialtjänstlagen är att socialtjänstens insatser skall vara frivilliga. Detta gäller också vården av barn och ungdomar. Men genom LVU har undantag gjorts från frivillighetsprincipen under vissa förutsättningar. Enligt LVU kan den unge i vissa fall omhändertas för vård eller beredas annat stöd utanför hemmet också när samtycke inte föreligger från vårdnadshavaren och den unge, om han fyllt 15 år. Syftet med LVU är alltså att samhället skall kunna fullgöra sin skyldighet att tillgodose barns och ungdomars behov av vård och behandling. LVU utgör på så sätt ett komplement till socialtjänstlagen i situationer när frivilliga insatser inte kan komma till stånd eller inte kan bedömas som tillräckliga.⁴³

⁴³ Prop. 1989/90:28, s. 38

Den första träffen där ”tvång-” och ”samtycke” nämns handlar om skälen till och syftet med LVU – en kompletterande lag som reglerar socialtjänstens befogenheter att vidta tvångsåtgärder. Regeringen menar att socialtjänstens fokus på individens fria vilja har gjort att tvångsåtgärder skjutits i bakgrunden. Regeringen menar att samhället inte alltid kan avstå från att vårda en individ utan dennes samtycke, då samhället har ett särskilt ansvar för barn och ungdomar. De ska kunna ingripa för att en ogynnsam utveckling för barnet inte ska ske. Socialtjänstens huvudprincip är att deras insatser ska vara frivilliga, men för att samhället ska kunna fullgöra sin skyldighet att tillgodose barns och ungdomars behov av vård och behandling måste de kunna ingripa även då samtycke inte föreligger, det är syftet med LVU. Regeringen menar också att det är på det sättet LVU är ett komplement till SoL då det måste tas till tvång eftersom de frivilliga insatserna inte bedöms räcka till.

Det framkommer i stycket att barnets behov av vård och behandling för att säkerställa “[...] trygga uppväxtförhållanden och i övrigt gynnsamma levnadsbetingelser” ska skyddas och tillgodoses av socialnämnden, även i de omständigheter barnet inte samtycker till vård och behandling. Barnet är i *behov* av att få trygghet och goda levnadsförhållanden snarare än att det är ett *intresse* som det har rätt att kräva, och vuxna ska fatta beslut å deras vägnar för att detta ska säkerställas. Ett behovsorienterat synsätt på barnet föreligger därför i denna kontext.

Resultat 4: Den syn på barnet som ligger till grund för bestämmandet av innebörden av barnets bästa här är att barnet själv inte har förmåga att bestämma om hen ska vårdas eller inte, att barnet är i behov av att vuxna tillgodoser trygga uppväxtförhållanden och gynnsamma levnadsbetingelser för det samt att barnet behöver vård och behandling för att säkerställa detta behov. Vad som är bäst för ett barn enligt regeringen är *att barnet får sitt behov av trygga uppväxtförhållanden och gynnsamma levnadsbetingelser tillgodosedda av vuxna och att vuxna ska kunna bestämma detta åt barnet.*

[...] LVU är tillämplig på både små barn och ungdomar. Den som har fyllt 15 år har enligt 19 § rätt att själv föra sin talan. Barn som är yngre bör höras, om det kan vara till nytta för utredningen och barnet kan antas inte ta skada av det.⁴⁴

⁴⁴ Prop. 1989/90:28, s. 39

I samma kontext framgår det att lagstadgat föreligger barnets rätt att själv föra sin talan, det betraktas därmed besitta kompetensen att uttrycka sin vilja, åtminstone för möjligheten att själv bestämma i frågor som rör hens personliga förhållanden även fast det inte resoneras vidare kring barnets förmåga att fatta beslut. Denna rätt begränsas däremot av barnets ålder men nämnt är ändå att yngre barn bör höras såvida barnet inte kan ta skada av det och om det “[...] kan vara till nytta för utredningen”. Barns kompetens att föra sin egen talan avgörs av barnets ålder; när barnet blir äldre ses det besitta en större kompetens att uttrycka sin vilja och artikulera sig om problemet och sina förhållanden medan ett yngre barn bör ges möjlighet att uttrycka sina önskningsmeningar men det är ingenting barnet bör ha en lagstadgad rätt till att göra och vuxna har därmed ett större inflytande över barnet och beslutet. Ett kompetensorienterat synsätt på barnet i detta avseende tar alltså vid när barnet blir äldre, i huvudsak när barnet fyller 15 och har lagstadgad rätt att föra sin egen talan, och innan barnet fyllt 15 föreligger ett större behovsorienterat synsätt.

Resultat 5: Den syn på barnet som ligger till grund för bestämmandet av innebörden av barnets bästa här är både ett kompetens- och ett behovsorienterat synsätt, och vilket bestäms av barnets ålder; om barnet är över 15 år ses det besitta förmåga att själv uttrycka sin vilja och är barnet under 15 *kan* det ses som förmögen att göra detta men barnets åsikt behöver inte ses som relevant. Vad som är bäst för ett barn enligt regeringen är *att ett äldre barn får föra sin talan om sina personliga förhållanden* och att *ett yngre barn bör få höras*.

[...] En del av debatten om tvångsomhändertagande av barn och ungdomar har kretsat kring motsättningen mellan barns behov och föräldrars rätt. Enligt min mening måste barns grundläggande behov vara styrande vid en lagstiftning som är avsedd att skydda barn och ungdomar. Det får alltså aldrig råda någon tvekan om att det grundläggande syftet med en tvångslag om vård av unga är att utgöra ett skydd för barn och ungdomar. I de fall man kan tala om en konflikt mellan barnets behov och föräldrarnas, måste barnets behov ges företräde.⁴⁵

Enligt regeringen måste barns grundläggande behov vara styrande vid en lagstiftning som är avsedd att skydda barn och ungdomar. Syftet med en tvångslag ska vara att “[...] skydda barn och ungdomar.” Barnets *behov* ska gå före föräldrarnas i tvister. Detta är vad Singer skulle kallat ett behovsorienterat synsätt, eftersom det är barnets behov som ska vara styrande, även fast detta *behov* kan komma att hamna i konflikt med föräldrarnas *rätt*. Betoningen ligger alltså inte på säkerställandet av barnets vilja eller intressen, och inte heller *rätt* liksom i

⁴⁵ Prop. 1989/90:28, s. 59

föräldrarnas fall. Barns behov ska skyddas, tillvaratas och tillgodoses av lagstiftningen.

Resultat 6: Den syn på barnet som ligger till grund för bestämmandet av innebörden av barnets bästa här är ett behovsorienterat synsätt eftersom barnet anses ha grundläggande behov som behöver tillgodoses genom att gå före föräldrars behov och skyddas av lagen. Vad som är bäst för ett barn enligt regeringen är *att barnets behov går före föräldrarnas och att barnets behov skyddas av lagen.*

[...] Har den unge tagits emot i ett annat hem än det egna, skall socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs.
 [...] En grundförutsättning vid frivilliga placeringar är att vårdnadshavaren har rätt att bestämma var barnet skall vistas. Därmed följer också en rätt att besluta om att barnet skall återvända hem. Denna rätt kan dock i vissa fall komma att stå i strid mot vad som är bäst för barnet. I 28 § socialtjänstlagen ges därför i dag en möjlighet att under vissa förutsättningar sätta vårdnadshavarens bestämmanderätt över barnet ur kraft. För barn som bereds vård utanför hemmet med föräldrarnas samtycke finns, sedan barnet har placerats, ingen reglerad skyldighet för handläggaren vid socialförvaltningen att redovisa för socialnämnden hur vården bedrivs. Som jag tidigare redovisat (avsnitt 2.4) har de allra flesta barn och ungdomar som är föremål för vård omhändertagits med föräldrarnas samtycke. Även om föräldrarna i frivilligfallen går med på placeringen är det från barnets synpunkt oftast en ofrivillig separation från föräldrarna. De missförhållanden som ligger till grund för vården enligt socialtjänstlagen kan dessutom många gånger vara lika svåra som vid ett tvångsomhändertagande. Grundproblemen för den unges del är ofta desamma vid frivilliga och tvångsmässiga placeringar. Det rör sig om en i olika hänseenden destruktiv och påfrestande relation till föräldrarna, som förvärras om relationen bryts och separationen förblir obearbetad.⁴⁶

I det här stycket framgår att frivilliga placeringar innebär för regeringen att vårdnadshavaren har rätt att bestämma vart barnet ska vistas, det är en grundförutsättning. Men under vissa förutsättningar kan denna rätt sättas ur kraft, om det står i strid mot vad som är bäst för barnet. Även fast föräldrarna har samtyckt till den vård som ges och inom vilka förhållanden så ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården behöver fortsätta ges inom samma förhållanden, vilket sätter föräldrarnas rätt till att bestämma vart barnet ska vistas ur kraft, men detta görs enligt regeringen just för att säkerställa att den givna vården är vad som är bäst för barnet. Det är antingen föräldrarna eller i vissa fall socialnämnden som i fallen av frivilligplaceringar har rätten att bestämma vart barnet ska vistas samt om och när barnet får återvända hem. Detta är vad Singer skulle kalla ett behovsorienterat synsätt på barnet eftersom det inte framgår att barnet själv har en förmåga att uttrycka eller bestämma varken vart hen själv ska vistas eller vilka intressen hen har. Det framgår snarare att barnet inte ska eller kan ägna sig åt att fatta sådana här beslut själv eftersom barnets vilja eller

⁴⁶ Prop. 1989/90:28, s. 99

intresse i stycket inte verkar relevant för beslutet om vart barnet ska vistas.

Resultat 7: Den syn på barnet som ligger till grund för bestämmandet av innebörden av barnets bästa här är att ett barn inte ska ägna sig åt att själv bestämma vart hen ska vistas vilket speglar ett behovsorienterat synsätt. Vad som är bäst för ett barn enligt regeringen är *att vuxna bestämmer vart barnet ska vistas*.

5.2 Proposition 2000/01:80

5.2.1 Barnets bästa och barnets intresse

I propositionen till socialtjänstlagen nämns ”barnets bästa” på fyra sidor, ”barnets intresse” och ”barnets vilja” på en sida. Nedan följer det som är av relevans för studiens syfte.

[...]1 kap. Socialtjänstens mål
2 § När åtgärder rör barn skall det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. Med barn avses varje människa under 18 år.⁴⁷

Den första träffen på ”barnets bästa” utgör källan till regeln om att åtgärder som rör barn ska innebära att man alltid tar hänsyn till barnets bästa, samt definitionen av ett barn vilket är varje människa under 18 år.

3 kap. Socialnämndens uppgifter
5 § Socialnämndens insatser för den enskilde skall utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar.
När en åtgärd rör ett barn skall barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad.⁴⁸

Nästa träff är den enda på ”barnets vilja”. När socialnämnden griper in och det rör ett barn ska barnets inställning kartläggas så mycket som det går. Barnets vilja ska tas hänsyn till i beaktande av dess ålder och mognad – vad barnet vill är viktigt, men viktigt i den utsträckningen gällande hur gammal och moget barnet är. Att barnets inställning ska klarläggas och det ska visas hänsyn till barnets vilja tyder på ett kompetensorienterat synsätt eftersom barn här anses ha en *inställning* eller en *vilja* om sina personliga förhållanden som är

⁴⁷ Prop. 2000/01:80, s. 9

⁴⁸ Prop. 2000/01:80, s. 11

värd att lyssna på. Frågan är dock om dessa önskingar verkligen är relevanta för beslutet eller inte eftersom socialnämnden fortfarande kan avgöra vilket inflytandet barnets vilja ska ha beroende av barnets mognad och ålder. Därför kommer även ett behovsorienterat synsätt till uttryck i detta stycke.

Resultat 8: Den syn på barnet som ligger till grund för bestämmandet av innebörden av barnets bästa här är att barnet har en inställning gällande sig själv och sina levnadsförhållanden som ska klargöras, samt att barnet har en vilja som vuxna ska ta i beaktande men vars inflytande begränsas av ålder och mognad. Detta speglar därför en blandning av ett kompetens- och ett behovsorienterat synsätt på barnet. Vad som är bäst för ett barn enligt regeringen är *att när åtgärder rör barnet får den uttrycka sin inställning i frågan, samt att barnets vilja tas hänsyn till om barnet är gammalt och moget nog.*

[...] 1 § Socialnämnden skall
– i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.⁴⁹

Socialnämnden ska se till att barnet inte riskerar att utvecklas ogynnsamt och för att det ska få det skydd och stöd det behöver så måste detta skyddas, tillvaratas och tillgodosas av vuxna. ”[När] den unges bästa motiverar det” får socialnämnden också besluta å barnets vägnar att detta ska ske utanför det egna hemmet. Detta speglar därför det behovsorienterade synsättet på barnet.

Resultat 9: Den syn på barnet som ligger till grund för bestämmandet av innebörden av barnets bästa här är att barnet behöver skyddas av vuxna från att utvecklas ogynnsamt samt att andra personer än barnet själv kan bestämma över vart barnet ska vårdas vilket speglar ett behovsorienterat synsätt. Vad som är bäst för ett barn enligt regeringen är således *att barnet utvecklas gynnsamt och att barnet kan komma att behöva vårdas utanför hemmet.*

[...] Särskilda bestämmelser om mottagande av barn
5 § När ett barn placeras skall det i första hand övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående. Vad som är bäst för barnet skall dock enligt 1 kap. 2 § alltid

⁴⁹ Prop. 2000/01:80, s. 13

beaktas.⁵⁰

När ett barn ska vårdas i annat hem än det egna ska det först “[...] övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående”, det klargörs inte av vem övervägandet ska göras men regeringen menar i största sannolikhet socialnämnden, alternativt vårdnadshavarna. Hur som helst är detta vad Singer skulle kalla det behovsorienterade synsättet på barnet eftersom det snarare framgår att placering av barnet och ett beslut om barnets personliga förhållanden avgörs av någon annan än barnet självt.

Resultat 10: Den syn på barnet som ligger till grund för bestämmandet av innebörden av barnets bästa här är att andra personer än barnet själv bestämmer vart barnet ska placeras och speglar därför ett behovsorienterat synsätt. Vad som är bäst för ett barn enligt regeringen är *att vuxna bestämmer vart ett barn ska bo.*

5.2.2 Tvång och samtycke

”Tvång-” och ”samtycke” hittades i gemensam kontext på sammanlagt sex sidor. Relevant koppling till LVU och studiens syfte utgör två sidor av dem sex.

[...] Regeringens förslag: När ett barn behöver vårdas utom hemmet skall socialnämnden ansvara för att en vårdplan upprättas.

[...] Barnets behov i fokus

Det övergripande syftet med den vårdplanen är att tydliggöra mål och medel utifrån det enskilda barnets behov. Vårdplanen utgör ett dokument där socialtjänstens bedömning tydligt framgår för barnet och dess vårdnadshavare och blir på så sätt en bra utgångspunkt i arbetet med att genomföra vården.

Vårdplanen tydliggör om det enskilda barnet har flera olika behov. Det kan t.ex. handla om olika behov när det gäller social situation, fysisk och psykisk hälsa samt utbildning. I de fall barnets problembild är komplex krävs ofta samarbete mellan barnets vårdnadshavare, socialtjänsten och andra huvudmän. Med en vårdplan som tydligt och gemensamt avstamp i ett sådant samarbete skapas bättre förutsättningar för ett lyckat utfall av vården.⁵¹

Den första träffen på samtycke och när ett barn ska vårdas utanför hemmet handlar om ett förslag från regeringen gällande att en vårdplan behövs när detta sker. Vårdplanen ska utformas efter “[...] det enskilda barnets behov.” Regeringen föreslår att vårdplanen ska innehålla information om barnets olika behov, till exempel utifrån barnets fysiska och psykiska hälsa. Det enskilda barnet kan ha flera olika behov, och dessa kan behöva redogöras för genom “[...] samarbete mellan barnets vårdnadshavare, socialtjänsten och andra

⁵⁰ Prop. 2000/01:80, s. 15

⁵¹ Prop. 2000/01:80, s. 104-105

huvudmän” för ett lyckat utfall av vården. Detta är vad Singer skulle kalla ett behovsorienterat synsätt på barnet eftersom det dels inte nämns om barnets egen kompetens tillåts bidra till vårdplanen eller inte och det framgår tydligt att det är vuxna som bestämmer för barn med beaktande av barnens särskilda behov.

Resultat 11: Den syn på barnet som ligger till grund för bestämmandet av innebörden av barnets bästa här är att barn har särskilda behov som behöver tillgodoses och att det är vuxna som klargör och tillgodoser dessa behov vilket speglar ett behovsorienterat synsätt. Vad som är bäst för ett barn enligt regeringen är *att vuxna klargör och tillgodoser barnets särskilda behov.*

[...] Tvångsbefogenheter i socialtjänstförordningen flyttas till LVM och LVU.

[...] Skälen för regeringens förslag: Att vårda någon utan dennes samtycke är en grannlags uppgift. Hur välmotiverat ingreppet än är, ställer tvångsvården särskilda krav på vårdens innehåll och utformning av insatserna. Vården bör därför i största möjliga utsträckning planeras och utformas i samråd och samförstånd med den enskilde och med respekt för dennes integritet.⁵²

Regeringen föreslår här att tvångsbefogenheter i socialtjänstförordningen ska flyttas till LVM och LVU och att de ställer särskilda krav på vården. Här framkommer ett till synes kompetensorienterat synsätt på barnet eftersom vården, så mycket som det går, ska “[...] planeras och utformas i samråd och samförstånd med den enskilde.” Detta kan tolkas som något som Singer skulle se som ett uttryck för att barn har förmåga att uttrycka sin vilja och besitter kunskap att få vara med och bestämma om sina levnadsförhållanden.

Resultat 12: Den syn på barnet som ligger till grund för bestämmandet av innebörden av barnets bästa här är att barnet själv kan delta i planering och utformning av sin egen vård vilket speglar ett kompetensorienterat synsätt på barnet. Vad som är bäst för ett barn enligt regeringen är *att ett barn får delta i att planera och utforma sin egen vård.*

⁵² Prop. 2000/01:80, s. 121-122

6. Resultat och diskussion

Delresultaten som kom fram ur analysen var att det som regeringen anser är det bästa för ett barn är:

- r1: *att ett tillräckligt gammalt eller moget barn själv får besluta om vart det ska vistas samt att barnets hälsa ska säkerställas och skyddas av vuxna;*
- r2: *att barnets behov tillgodoses av en vuxen;*
- r3: *att socialnämnden beslutar hur barnets umgänge ska se ut;*
- r4: *att barnet får sitt behov av trygga uppväxtförhållanden och gynnsamma levnadsbetingelser tillgodosedda av vuxna och att vuxna ska kunna bestämma detta åt barnet;*
- r5: *att ett äldre barn får föra sin talan om sina personliga förhållanden och att ett yngre barn bör få höras;*
- r6: *att barnets behov går före föräldrarnas och att barnets behov skyddas av lagen;*
- r7: *att vuxna bestämmer vart barnet ska vistas;*
- r8: *att när åtgärder rör barnet får hen uttrycka sin inställning i frågan, samt att barnets vilja tas hänsyn till om barnet är gammalt och moget nog;*
- r9: *att barnet utvecklas gynnsamt och att barnet kan komma att behöva vårdas utanför hemmet;*
- r10: *att vuxna bestämmer vart ett barn ska bo;*
- r11: *att vuxna klargör och tillgodoser barnets särskilda behov;*
- r12: *att ett barn får delta i att planera och utforma sin egen vård.*

Efter en sammanfattning av ovanstående delresultat framkommer att de går att kategorisera till två mer omfattande slutresultat där det ena (1) tyder på att barn har behov som behöver tillgodoses och det andra (2) tyder på att barns förhållanden därmed ska se ut på ett visst sätt. Dessa två resultat utgör utifrån den utförda analysen en innebörd för hur ett barns bästa ska förstås och säkerställas när det kommer till tvångsomhändertagande av ett barn enligt regeringen.

De följande två styckena utgör alltså studiens slutgiltiga resultat och är svaret på frågeställningen *Vilken innebörd har barnets bästa tillskrivits i propositionerna till SoL och LVU när det kommer till tvångsomhändertagande av ett barn?*

(1) När ett tvångsomhändertagande görs innebär ett förverkligande av barnets bästa enligt propositionerna till SoL och LVU att vuxna klargör, tillgodoser, säkerställer och skyddar barnets behov. Dessa innefattar framförallt en god hälsa, en gynnsam utveckling, trygga uppväxtförhållanden och gynnsamma levnadsbetingelser.

(2) När ett tvångsomhändertagande görs innebär ett förverkligande av barnets bästa enligt propositionerna till SoL och LVU även att vuxna fattar det slutgiltiga beslutet gällande huruvida barnet ska vårdas och vart det ska vistas. Vad som innebär det bästa för barnet är i vissa fall också att det själv får bestämma vart det ska vistas samt att barnet får föra sin egen talan om sina personliga förhållanden alternativt bör höras på.

Till att börja med framkom det i analysen att det i enlighet med Singers teori delvis stämmer att det föreligger två olika synsätt på barnet, ett behovsorienterat och ett kompetensorienterat synsätt.

Som kunde beräknas av analysen så dominerar det behovsorienterade synsättet på barnet i propositionerna, i synnerhet vad gäller de särskilda behov som barnet anses ha och hur dessa ska tillgodoses. Som det framgår i slutresultat (1) och i enlighet med Singers teori så anses barn ha särskilda behov som behöver skyddas, tillvaratas och tillgodoses och det är nästan uteslutande vuxna i barnets omgivning som ska besluta om och handskas med detta. Här råder alltså inget större tvivel om vad ett barns bästa innebär för regeringen och hur detta ska förverkligas.

Det ter sig bli mindre tydligt vad gäller vem som ska få inflytande att bestämma i barnets personliga förhållanden för att säkerställa dessa behov och till vilken grad, och då mer precist i frågor om vart barnet ska vistas, vilket framgår i slutresultat (2). Även fast det förekommer mer frekvent i propositionerna att det är vuxna som ska ta beslut om vart ett barn ska bo och om det ska vårdas eller inte så föreligger det emellanåt ändå en syn på barnet som kompetent nog att föra sin talan och vuxna uppmanas lyssna och ta detta i beaktande. Av analysen att bedöma förekommer då både ett behovsorienterat och ett kompetensorienterat synsätt på barnet. Frågan är som tidigare nämnt sedan hur mycket inflytande barnets kompetens ska få vilket såklart i praktiken är något som skiljer sig från fall till fall. I slutändan är det sedan tidigare konstaterat alltid en vuxen som fattar det slutgiltiga beslutet om barnet vilket ännu en

gång bekräftar att det behovsorienterade synsättet dominerar.⁵³ Men detta tenderar ändå med det framkomna resultatet i beaktande att det förblir oklart hur mycket inflytande ett barn ska få, och den dels dubbla synen på barnet är potentiellt något som bidrar till detta. Därför framstår slutresultat (2) som en skäligen otydlig och inte helt lättfattlig innebörd av vad som är det bästa för ett barn. För att återkoppla till den tidigare forskning som gjorts så stämmer detta överens med den rättsosäkerhet som Pernilla Leviner i *Child protection under Swedish law—legal duality and uncertainty* menar att det svenska rättssystemet handskas med där breda och vaga bestämmelser i lagarna inte kompletteras med förtydliganden i propositionerna, vilket efterlämnar en gråzon inom vilken socialtjänsten besitter en stor tolkningsfrihet och riskerar att fatta ett beslut som sätter vad som egentligen är för ett barns bästa på spel.⁵⁴

Något som i propositionerna också nämns när det gäller barnets inflytande är att detta blir mer eller mindre viktigt i fråga om mognad och ålder. Ibland förekommer en lagstadgad ålder som sätter en gräns för vikten av barnets inflytande men lika ofta betonas beaktandet av barnets mognad. Detta kan troligen inte ses som kontroversiellt eftersom att barn sannerligen kan besitta skiftande mognadsnivå men detta medför även det en viss osäkerhet i avgörandet om till vilken grad barnets vilja ska beaktas, åtminstone som uppfattas utifrån propositionerna men som mycket väl kan vara vad som ligger till grund för den nämnda rättsosäkerheten. Förutom att det stämmer överens med den tolkningsfrihet som Leviner betonar så är bedömningsfasen något som Lina Ponnert i *Mellan klient och rättssystem - Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv* framhåller tenderar att från socialsekreterarens sida bli subjektiv. Detta eftersom ett beslut baserat på vad som är barnets bästa ska vara vägledande enligt LVU men ingen vidare precision av barnets bästa finns att tillgå. Dessutom, som resultatet visar på, existerar även en otydlighet om vilken vikt ett barns inflytande ska få.⁵⁵ En lagstadgad ålder för barnets inflytande är för beslutsfattaren lättfattligt och per automatik obligatoriskt att följa men att tillåta inflytande genom att avgöra ett barns mognadsnivå måste förvisso vara en högst grannlaga uppgift och speciellt när det förblir oklart vilken slags kompetens som utmärker en tillräcklig mognadsnivå hos ett barn att få inflytande om sina personliga förhållanden.

⁵³ Hollander, ”Socialtjänst”, i Lerwall, (red.), 2014, s. 114-115

⁵⁴ Leviner, 2014, s. 216

⁵⁵ Ponnert, 2007, *Mellan klient och rättssystem - Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv*, s. 201

Barnet själv, som lyfts fram i *Tvångsomhändertaganden: Ur tonåringars, anhörigas och socialsekreterares perspektiv* av Ingrid Claezon, anser sin egen talan och sitt inflytande gällande sin situation som värdefull och ser socialsekreterarens beaktande av sin röst och intressen som en nödvändig förutsättning för att utfallet ska bli lyckat.⁵⁶ Vilket Heimer, Näsman och Palme i sin forskning i *Vulnerable children's rights to participation, protection, and provision: The process of defining the problem in Swedish child and family welfare* kom fram till var just att barnets inflytande i mål om sina personliga förhållanden inte bara påverkar utformningen av insatserna utan att dessa sedan faktiskt matchar barnets egentliga behov.⁵⁷ Det kan med detta sagt föreslås att en starkare skiftning till ett kompetensorienterat synsätt på barnet vilket detta speglar och därmed eventuellt en mer lättbegriplig definition av vikten av barnets inflytande skulle kunna vara till fördel för ett beslut om tvångsomhändertagande. Det är å andra sidan bekymmersamt att efter en undersökning i denna omfattning föreslå vad som kan vara till fördel för ett beslut om tvångsomhändertagande av barn eftersom detta som betonat är en grannliga uppgift och därmed även en känslig angelägenhet att lagstifta om. Kanske behövs det ett större konsensus om i vilken grad ett barn har förmåga att vara en självbestämmande individ och bestämma i sina personliga angelägenheter.

Vidare som både Heimer, Näsman och Palme, Leviner samt Singer problematiserar är just detta till synes bristande barnfokus vilket resulterar i ett företräde för föräldrarnas rättigheter och/eller ett familjestödande tillvägagångssätt till fördel för barnet som rättighetsinnehavare som kan göra anspråk på sina fri- och rättigheter. Några avslutande ord kommer därför nu att sägas om barnet som rättshandlande subjekt vilket har berörts till viss del i undersökningens teoriavsnitt samt i avsnittet om tidigare forskning, men inte till en större grad behandlats vidare eftersom fokus har ägnats åt att bena ut själva innebörden av barnets bästa och vilken betydelse detta har för de inblandade i ett tvångsomhändertagande. Varför den avslutande delen av diskussionen kommer att ägnas åt detta är för att det efter analysen gällande propositionen till LVU går att uppfatta en diskrepans mellan hur föräldrar kontra barn uppfattas som rättshandlande subjekt. Av regeringens begrepps användning att avgöra anses

⁵⁶ Claezon, 2004, *Tvångsomhändertaganden: Ur tonåringars, anhörigas och socialsekreterares perspektiv*, s. 77-81

⁵⁷ Heimer, M, Näsman, E, Palme, J, "Vulnerable children's rights to participation, protection, and provision: The process of defining the problem in Swedish child and family welfare", 2017

föräldrar besitta rättigheter som de är kapabla att göra anspråk på, till exempel “[...] En grundförutsättning vid frivilliga placeringar är att vårdnadshavaren har *rätt* att bestämma var barnet skall vistas. Därmed följer också en *rätt* att besluta om att barnet skall återvända hem” eller “[...] En del av debatten om tvångsomhändertagande av barn och ungdomar har kretsat kring motsättningen mellan barns *behov* och föräldrars *rätt*.”⁵⁸ Som framgår i det senare exemplet betonas hellre tillgodoseendet av ett barns behov än ett barns rättigheter, eller att barnet för den delen har *rätt* till att vissa behov tillgodoses, till exempel “[...] Vad först gäller de s.k. miljöfallen är det barnets bästa som skall tillgodoses. Det är därmed enligt min uppfattning naturligt att barnet får ett offentligt biträde som bara ser till barnets *behov*” eller “[...] 1 § Socialnämnden skall – i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de *behöver*.”⁵⁹ Heimer, Näsman och Palme, Leviner liksom Singer delar alla uppfattningen om att barn i betydligt större utsträckning ska betraktas som rättighetsinnehavare. Den rättsliga ställning som barnet för nuvarande besitter gör i sig självt att andra får utrymme att uttrycka sig enligt sin egen uppfattning om vad som är bäst för det. Som Singer uttrycker det blir konsekvensen att barnets behov och intressen definieras av de enskilda vuxnas uppfattningar och inställning i olika frågor.⁶⁰

⁵⁸ Prop. 1989/90:28, s. 99, *min kursivering*; Prop. 1989/90:28, s. 59, *min kursivering*

⁵⁹ Prop. 1989/90:28, s. 90-91, *min kursivering*; Prop. 2000/01:80, s. 13, *min kursivering*

⁶⁰ Singer, 2000, s. 90-92

Referenser

Beckman, Ludvig, *Grundbok i idéanalys, det kritiska studiet av politiska texter och idéer*, Santérus Förlag, 2005

Boréus, Kristina & Bergström, Göran, ”Innehållsanalys”, i Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt, Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Författarna och Studentlitteratur 2000, 2012, Studentlitteratur AB, Lund

Claezon, Ingrid, 2004, *Tvångsomhändertaganden: Ur tonåringars, anhörigas och socialsekreterares perspektiv*, Mareld, Smedjebacken

Eekelaar, John, “The interests of the child and the child’s wishes: The role of dynamic self-determinism”, *International Journal of Law and the Family* 8, (1994), 42-61

Heimer, M, Näsman, E, Palme, J, ”Vulnerable children's rights to participation, protection, and provision: The process of defining the problem in Swedish child and family welfare”, *Child & Family Social Work*, Dec 7, 2017

Hsieh, Hsiu-Fang & Shannon, Sarah E., 2005, ”Three Approaches to Qualitative Content Analysis”, *Qualitative Health Research*, vol. 15 issue 9, s.1277-1288.

Hollander, Anna, ”Socialtjänst”, i Lerwall, Lotta (red.), *Makt, myndighet, människa: En bok i speciell förvaltningsrätt*, Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala 2014

Leviner, Pernilla, “Child protection under Swedish law—legal duality and uncertainty”, *European Journal of Social Work (EUR J SOC WORK)*, May2014; 17(2): 206-220

Lerwall, Lotta, ”Tvångsvård”, i Lerwall, Lotta (red.), *Makt, myndighet, människa: En bok i speciell förvaltningsrätt*, Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala 2014

Singer, Anna, 2000, *Föräldraskap i rättslig belysning*, Iustus Förlag. 573 pp. Uppsala

Ponnert, Lina, 2007, *Mellan klient och rättssystem - Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv*, Lunds universitet, Socialhögskolan

Proposition 2000/01:80 Ny socialtjänstlag

Proposition 1989/90:28 om vård i vissa fall av barn och ungdomar